

Людмила Шевченко-Савчинська
(Київ)

УКРАЇНО-ЛАТИНСЬКИЙ БІЛІНГВІЗМ ТА МІРА ЙОГО ВИЯВУ У ЛАТИНОМОВНИХ ТВОРАХ Г. СКОВОРОДИ

Розглядається інтенсивність та конкретні прояви українсько-латинського білінгвізму XVIII ст. на матеріалі латиномовних текстів Г.Сковороди. Порівняння явищ міжмовної інтерференції дає підстави стверджувати, що мова творів Сковороди містить особливості «української» латини, однак деякі типові для його попередників помилки не виявлені взагалі. Це пов'язано з виходом в Україні XVIII ст. латинської мови із розмовного вжитку і, як наслідок, – повернення до класичного канону, а також із величезною майстерністю Г. Сковороди у володінні цією класичною мовою.

Ключові слова: Г.Сковорода, білінгвізм, латинська мова, українська неолатиністика.

Рассматривается интенсивность и конкретные проявления украинско-латинского билингвизма XVIII в. на материале латиноязычных текстов Г.Сковороды. Сравнение явлений межязыковой интерференции дает основания утверждать, что язык произведений Сковороды содержит особенности «украинского» латинского языка, однако некоторые типичные для его предшественников ошибки не обнаружены вообще. Это связано с сужением в Украине XVIII ст. употребления латинского языка в качестве разговорного и, как следствие, – возвращение к классическому канону, а также с исключительным мастерством Г. Сковороды.

Ключевые слова: Г.Сковорода, билингвизм, латинский язык, украинская неолатинистика.

Intensity and actual display of Ukrainian – Latin bilingualism of the 18th century based on the material of Latin texts of H. Skovoroda is considered. Comparison of interlingual interference phenomena makes it possible to allege that language of Skovoroda's works contains special features of «Ukrainian» Latin language, however, some mistakes typical for his predecessors were not found at all. That was caused by Latin everyday language coming into disuse in the 18th century Ukraine resulting in the return to classic canon as well as because of H. Skovoroda classical language proficiency.

Key words: H. Skovoroda, bilingualism, Latin language, Ukrainian Neo-latinist studies.

Зумовлена географічним положенням України відкритість кордонів і їхня мінливість (з огляду на перебіг історичних подій, значні обшири території та агресивність найближчих сусідів) впливали на специфіку національного і культурного розвитку українців. За умови, що фактично кожна нація розвивається під впливом декількох форм світової культури, за словами С.Б. Кримського, в Україні маємо рідкісну ситуацію накладання дуже відмінних між собою цивілізацій: античної та візантійської, східно-тюркської та близькосхідної, західно-європейської і східно-слов'янської [9, с.75]. Соціально-політичні причини того, що Україна-Русь на зламі XVI – XVII ст., за висловом Д.Чижевського, замість повороту до Візантії, обернулася обличчям на Захід [18, с.238] ще належить з'ясувати представникам суміжних гуманітарних наук. Ми ж візьмемо до розгляду окремих вияв пізніших наслідків цього обернення: стиль творів українсько-латинського білінгва Григорія Сковороди та взаємний вплив української і латинської мов у його текстах.

У 80-і – першій пол. 90-х рр. XX ст. спостерігалось помітне поживлення цікавості до латинського корпусу давнього українського письменства: з'явилися статті, розвідки, художні переклади, наукові праці, присвячені життю і творчості окремих авторів (їхні автори –

О.Лефтерова, О.Савчук, М.Шалата, В.Шевчук,) аналізу явища на тлі загальної літературної ситуації в Україні на ті часи (Б.Кравців, О.Мишанич, Р.Радишевський, М.Сулима, Р.Трофимук, Л.Ушкалов) тощо. Однак латиномовні твори Г.Сквороди, неповторної постаті в історії вітчизняної духовності, одного із найбільш неординарних представників давньої української літератури поки що не здобулися на належну увагу вітчизняних літературознавців. Досі найгрунтовнішою залишається праця, що належить до галузі лінгвістики, і присвячена розглядові функціональних особливостей тогочасної латини, – це захищена понад півстоліття тому дисертація Н.Корж на тему місця й особливостей латинської мови у творчості Г. Сквороди [8].

Склалася парадоксальна ситуація: кирилична частина творів, написаних, за висловом Д.Чижевського, «надзвичайно сміливим, але мало привабливим синтезом церковнослов'янської, російської й української лексики», удостоїлася численних досліджень талановитих учених, серед яких М.Сумцов, Ф.Срезневський, М.Костомаров, Г.Данилевський, Д.Багалій, І.Франко, П.Житецький, М.Яворський, Г.Хоткевич; у ХХ ст. мову творів Г.Сквороди досліджували І.Білодід, Л.Гнатюк, І.Огієнко, Д.Чижевський, С.Єфремов, Є.Кудрицький, П.Моргун, М.Жовтобрюх, І.Ощипко, П.Плющ, Ю.Шевельов, М.Русанівський та ін. Але його вірші і листи, написані латиною класичного зразка, не позбавлені, проте, прикмет індивідуального стилю, твори, якими можна ілюструвати курс нормативної граматики латинської мови, досі залишаються без належної уваги – тоді як студенти та аспіранти відділення класичної філології українських університетів укотре досліджують мега-оригінальні та недосліджені теми, на зразок місця епіграми в системі жанрів античної літератури тощо.

Зволікання з дослідженнями української неолатиністики полягає в тому, що відмова від вивчення мовного коду перешкоджає загальному розумінню культури, оскільки мова має величезне значення в її формуванні. Позбавлені ідеологічного забарвлення наукові дослідження пам'яток староукраїнської граматичної думки кінця XVI–XVII ст. неминуче приводять до висновку, що в лінгвістичній свідомості авторів взаємодіяли елементи різних мовних систем, що відбиває специфіку мовної свідомості освічених людей того часу. «Розглянуті факти дозволяють зробити висновок, що антична греко-римська класика, грецька й латинська мови, риторика, граматика, філософія були органічною ланкою загальної стихії давньої української літератури й мали важливе значення для її розвитку» [14, с.197].

Наслідком поширення латинської мови стає українсько-латинський білінгвізм, існування якого у продуктивному вияві можемо спостерігати з другої половини XV до першої пол. XIX ст. Це один із двох видів природного білінгвізму, який, на відміну від генетичного, що поліпшує комунікативні потреби мешканців порубіжжя та дозволяє осмислено сприймати елементи культури сусідів, і по сьогодні виникає у відповідності з мовним оточенням та завдяки багатій мовній практиці – на відміну від штучного (навчального) білінгвізму, який є наслідком опанування другої мови через застосування вольових зусиль та використання спеціальних методів і прийомів (детальніше про це див. у [4]).

Білінгвістична взаємодія має комплексний характер: по-перше, це взаємодія функціонування двох мов у процесі реалізації суспільно-комунікативних потреб (функціональна взаємодія), по-друге, – взаємодія мовних структур, що контактують у межах колективу носіїв двох систем комунікації. Глибина структурної взаємодії прямо залежна від ступеня близькості мовних структур. Українсько-латинський білінгвізм окресленого періоду прикметний тим, що у стосунки взаємовпливу вступили мови, відмінності між якими досить значні: починаючи з належності до різних мовних груп і закінчуючи використанням різних алфавітів. З одного боку, це староукраїнська літературна мова як складна система, що об'єднувала генетично різні, але часто функціонально тотожні одиниці, з іншого, – класичні (латина, давньогрецька, давньоєврейська) та нові європейські мови (передусім

польська й німецька). У XV – XVIII ст. мало-хто з інтелектуалів був усього лише білінгвою – зазвичай, вихованці університетів були справжніми поліглотами. При зверненні мовця до певної мови відбувалося перемикання коду (за володіння будь-якою кількістю мов домінуючою є одна) – такі постійні вправління справді корисні для розуму – саме з досвіду поліглотів виникло твердження: скільки мов ти знаєш, стільки разів ти людина.

Багатокодовість була необхідною умовою високої культури мислення, складником мовної компетенції, яка прищеплювалася вихованцям Києво-Могилянської академії. Її вірний вихованець, Григорій Скворода, досконало володів латиною та давньогрецькою мовами, другій, за його власними словами, надавав перевагу як такій, що ближча йому до душі, однак, вочевидь, з огляду на більшу функціональну доцільність, написав численні твори першою. Опанування латинської та новолатинської мов відбулося шляхом читання та перекладу класичної та новолатинської гуманістичної літератури XVI – XVII ст.: із римських поетів він особливо шанував Горация, Вергілія та Овідія – майстерні переклади творів цих поетів становлять частину поетичної спадщини Сквороди; серед новолатинських поетів уподобав та переклав чимало творів М.Муре та С.Гозія.

Окрім згадуваної вже дисертації Н.Корж, присвяченої неолатиністиці XVIII ст., мовну специфіку латини в Україні вивчали М.Безбородько – на матеріалі латинських трактатів українських філософів XVII ст. (переважно київського кола) та В. Миронова – на основі гродських і земських судових актів Волині XV–XVI ст. – вони виділили низку морфологічних та синтаксичних особливостей української латини. Таким чином, охоплено східний, центральний та західний краї України, а також часовий проміжок, в який концентрація латини в українських писемних пам'ятках сягає найвищої позначки. Прикметно, що М. Безбородько здійснив перші кроки на шляху до вивчення особливостей україно-латинського білінгвізму – він стверджував, що латинська мова як міжкультурна посередниця зазнавала значного впливу рідної мови авторів, які нею послуговувалися [3, с.13]. Ми ж проаналізували твори Г.Сквороди (переважно епістолярну прозу) з метою виявити у них зазначені особливості або додати до існуючого переліку нові, зумовлені україно-латинським білінгвізмом письменника та простежити їх роль у доборі художньо-стилістичних засобів.

Попри успадкування латинською мовою частиномовної системи в Україні XV – XVIII ст. вона зазнала певних змін під впливом українського мовлення. В. Миронова пояснює це тим, що нерідко маємо справу з поверховою імітацією класичної латини – як у досліджуваному нею середовищі волинських судових писарів, чия двомовність «все ж мала субординативний характер, що і зумовлювало потужний за інтенсивністю, глибокий за наслідками і не усвідомлюваний за психологічним механізмом вплив тогочасної української мови на граматичну структуру (...)» [12, с.6].

Дослідниця наводить широкий перелік змін, зумовлених українсько-латинською мовною інтерференцією, серед яких найбільш характерними є: заміна у системі відмінкової парадигми іменника синтаксичної конструкції *nominativus duplex* (подвійний називний відмінок) орудним відмінком, який виступає в ролі іменної частини присудка; характерна синтаксична конструкція *accusativus duplex* (подвійний знахідний відмінок) замінюється на синтаксичну конструкцію за моделлю структури – знахідний + орудний (*accusativus + ablativus*). У системі прикметника вживаються форми однини прикметника в узагальнюючому значенні; вживання вищого ступеня у значенні найвищого; препозиція прикметника стосовно означуваного слова тощо – безсумнівні наслідки впливу української на латинську мову.

У ході здійсненого нами граматико-синтаксичного аналізу текстів Г.Сквороди практично не виявлено згаданих відхилень від класичного зразка. Серед перелічених інтерференційних явищ зустрічається лише непритаманне латинській мові використання форм однини прикметника в узагальнюючому значенні замість множини: *Magnum hoc quidem est atque unice summis viris familiare et sapientibus* – *Це щось велике і властиве лише*

найвеличнішим мужам і мудрецам [16, с.230]. Натомість маємо цілу добірку різноманітних суто латинських граматичних та синтаксичних конструкцій і прийомів, якими послуговується для вираження думок і почуттів у своїх латиномовних творах Григорій Савович:

1) Accusativus/nominativus cum infinitivo – замість підрядних додаткових: *Satis scio te amare studia – Знаю добре, як ти любиєш студії* [16, с.219];

2) Genetivus characteristicus: *Pietatis est venerari deum et amare proximum* [16, с.220]. – *Благочестю властиво шанувати Бога і любити ближнього*. Одночасно обидва явища в одному реченні: *Scio te nimii esse pudoris – Я знаю, що ти надзвичайно соромливий* [16, с.225].

3) Genetivus objectivus: *Et si tibi gratus est noster tui amor (...)* – *І якщо тобі дорога наша любов до тебе (...)* [16, с.222].

4) Dativus commodi: (...) *custodem praefecisti Maximiscum aegroto fraterculo* – (...) *що Максимка поставив сторожем до хворого братика* [16, с.225].

5) Participium Futuri Activi – для вираження наміру: *Et si volueris invises nos confabulaturos hac supra re hodie* – *І якщо хочеш, зайди до мене, і ми з тобою про це сьогодні поговоримо* [16, с.226].

Можна впевнено стверджувати, що ці багатства щедроруч розкидані текстами не випадково – сам Скворода хвалить молодого Михайла за прагнення дотримуватися канонів класичної латини: *Crede mihi, Erasmus nostrum visus sum audire, adeo latino spirat spiritu* – *Повір, мені здавалося, що я чую нашого Еразма – настільки твій лист проїнятий латинським духом*. [16, с.224].

Різна міра проникнення рідної мови у набуту пояснюється доволі легко: випускники КМА (за рівнем – університету) вигідно відрізнялися рівнем знання латинської мови* від випускників початкових та середніх навчальних закладів*. Використання латинської мови для Г.Сквороди не обмежувалося професійною діяльністю та певним лексико-семантичним полем: він виражає латиною власні думки і почування, перекладає життєві реалії – у листуванні з М.Ковалинським його вибір мови цілком добровільний. Мислитель усе життя удосконалював свою латину, не лише читаючи твори античних авторів, а й опосередковано – через оволодіння іншими мовами. Крім того, і це не варто ігнорувати, Скворода був талановитим письменником і непересічною особистістю – навіть серед освічених людей свого часу. Тому зроблена ще одна спроба порівняти власні спостереження з результатами дослідження «української» латини, сподіваючись цього разу побачити більше подібного, оскільки їхні автори ближчі до Сквороди у часі і просторі (інтелектуали київського кола ХVII ст.), а також ментально – праця Н.Безбородько здійснена на матеріалі філософських трактатів.

Саме Н.Безбородько 1972 р., вперше з часів реабілітації латиномовного періоду розвитку європейської культури недвозначно заявляє про українсько-латинський білінгвізм ХVII ст., коли латинська мова в Україні була «не тільки писемною, а й розмовною мовою в умовах двомовності» [2, с.89]. На жаль, ця праця залишилася непоміченою, і навіть через п'ятнадцять років після її захисту російські філологи, свідомі того, що «В 1615 г. была основана Киево-Могилянская коллегия (...). В Москве первая небольшая школа, в которой преподавали латынь, была открыта в Спасском монастыре в 1665 г. Одним из ее наставников был Симеон Полоцкий** [5, с.54], дивовижним чином доходять висновку, який підтверджують цитатою майже столітньої давності: «И позднее западноевропейская цивилизация «приходила в Москву прежде всего в польской обработке» [7, с.275.]. Наскільки

---

* 1724 р. запрошений з Німеччини учений енциклопедичних знань, дослідник Сибіру Д.Г. Мессершмідт, зустрівшись у сибірському селищі Селенгінську з випускником Києво-Могилянської академії, архієреєм Інокентієм Кульчицьким, був глибоко вражений тим, що, як він пише у своєму щоденнику: «пастир вільно розмовляє латиною і декламує Овідія» [13, с.70]

** Це один випускник КМА.

нелегко було в радянські часи повідомляти наукові та історичні факти з огляду на дразливість деяких тем, свідчить те, що замість говорити про вплив української, польської, білоруської мов у творах культурних діячів київського кола^{***}, Н.Безбородько змушена називати їх східнослов'янськими – згідно зі щойно згадуваним Ф.П. Філіним, до речі, на той час – головним редактором часопису: «у XVII ст. латинська мова зазнає впливу східнослов'янських мов більшою мірою, ніж у XVIII ст.» [2, с.82]. Сумнівно, щоб кваліфікований філолог, яким, безперечно є Н. Безбородько, не пам'ятав, що східнослов'янські мови – це українська, білоруська, російська, як і те, щоб автор, прекрасно обізнаний з предметом і об'єктом дослідження, не знав, що перші паростки латинської мови з'являються на московських землях з другої половини XVII ст. – то як могла впливати на латину мова, котра на той час з нею не контактувала?

Однак, вимушена термінологічна некоректність не зменшує цінності спостереження про те, що латинська мова XVII ст. більше відрізняється від свого класичного зразка, який так прагнули відродити ренесансні гуманісти, ніж у XVIII ст. Це пов'язано з тим, що латина поступово виходить із розмовного вжитку. У XVII ж столітті вона – друга рідна мова для українських інтелектуалів. Саме за умови досконалого володіння (що й було властиве Г.Сковороді) можливий вплив доміантної мови білінгва на структуру нерідної мови, зокрема, на її орфографію та синтаксис.

Текстологічний аналіз латиномовних віршів та епістолярію Г.Сковороди виявив: незважаючи на те, що мислитель жив у XVIII ст., його творам властиві, за Н.Безбородько, деякі типові особливості «української» латини, зокрема, плутання написань диграфів: замість *ae*, *oe* вживається *e* і навпаки, замість *e* пишеться диграф *ae*: *caeterum*, *Сатаenarum* (замість *ceterum*, *Сатенarum*) та ін., вживання малої літери у категоріях слів, які в українській пишуться таким самим чином (наприклад, назви народів та похідні від них прикметники). Вплив як екстралінгвістичних, так і внутрішньолінгвістичних чинників спричинив помітні зрушення у синтаксичній будові тогочасної латинської мови. У творах Г.Сковороди ми виявили такі відступи від правил синтаксису класичної латинської мови:

1) Ablativus qualitatis (орудний якості) вживається з прийменником: *Alioquin amor in medio etiam otio inquirat meditataturque* – *Зрештою, любов, навіть при бездіяльності, досліджує і розмірковує* [16, с.219].

2) Замість *genetivus partitivus* (родовий частини) вживається орудний із прийменником *ex*: *Habes multos ex condiscipulis, qui admoneant, siquid dubites* – *Маєш багатьох таких серед товаришів, які порадять, якщо ти в чомусь не впевнений* [16, с.244].

3) Часто трапляються особові займенники у називному відмінку, хоча вони не мають логічного наголосу: *Quod ego eximiam tuam in propinquos interpretor pietatem. Sed ego non miror (...)* – *Це я пояснюю почуттям твоєї виняткової поваги до своїх родичів. Але я не здивуюся (...)* [16, с.218]; *Ego tibi risus hesterni causam reddam* – *Я тобі поясню причину вчорашньої усмішки* [16, с.232].

4) Збільшується кількість дієприкметників у ролі присудка, що пояснюється посиленням тенденції до аналітизму: *at cum absens factus est* – *але коли він робиться відсутній* [16, с.219].

Таким чином, аналіз дає підстави зробити висновки: мова творів Сковороди містить особливості «української» латини XVII ст., однак перелік, якщо звірити його із поданим у Н.Безбородько, неповний: деякі типові для його попередників помилки у творах філософа не виявлені взагалі. Це може служити підтвердженням думки ученого про вихід латини із розмовного вжитку та, у зв'язку з цим, – повернення до класичного канону, оскільки українські інтелектуали XVIII ст. вивчали латинську мову тільки в школі, а не у природній мовній спільноті, то потреба у мовному наслідуванні зразків була дуже великою [2, с.86].

^{***} До розгляду взяті твори, зокрема, Інокентія Гізеля, Йосипа Кононовича-Горбацького, Стефана Яворського, Йоасафа Кроковського, Митрофана Довгалевського, Івана Ужєвича та ін.

На майбутнє залишається вивчення зворотнього процесу – впливу латини на мову більшості творів Г.Сковороди та ще чимало цікавих питань, наприклад, грецизмів у його текстах. Ремствуючи з приводу недостатньої вивченості проблеми полімовності Г.Сковороди, Ю.Шевельов зазначає: «Тим часом латинська і грецька мови, якими написана більшість його листів, що дійшли до нас, раз по раз з’являються в його слов’яномовних текстах у вигляді цитат й поодиноких слів та виразів, та коментатори їх недобачають» [20, с.180]. На підтвердження актуальності такого дослідження – відкрите питання вкраплення у прозові латиномовні тексти грецизмів, які, треба визнати, далеко не завжди робляться від браку абстрактної лексики – по-перше, тому, що латинській мові такої лексики не бракувало, а, по-друге, тому, що ці вкраплення мають конкретне, а не абстрактне значення: Ο Ζεύς ‘άλλοκα μὲν πέλει αἶθριος ‘άλλοκα δ’ύει. – *То дощу не посилає Зевс, то лє як із відра* [16, с.244]; χεῖρ χεῖρα νίπτει – *рука руку миє* [16, с.269].

Але, якщо ці вирази вжиті, принаймні, у переносному значенні, бо є відповідно, цитатою з вірша (43 рядок IV ідилії грецького поета Феокрита, III ст. до н.е.) та фразеологізмом, то невелика приписка у листі, датованому другою половиною вересня 1762 р., вже й зовсім стосується земних турбот: Εἰ χρεῖαν ἔχεις χρημάτων, γράφε πρὸς ἡμᾶς – *Якщо ти потребуєш грошей, напиши мені* [16, с.229]. Вочевидь, річ і не лише в тому, що, як пише Григорій Савич у 8-му листі до М. Ковалинського, ніби на підтвердження своєї думки, одразу двома мовами:

‘Ος μὴ ῥωμαῖκοῖς γράμματα ἑλληνικά ζεῦξεν,
 Ου θύναται συνετοῦ τοῦνομα ἄνδρὸς ἔχειν.
 Qui non graeca simul jungit documenta latinis,
 Is viri docti nomen habere nequit. –
 Хто не поєднує грецького письма з латинським,
 Того не можна назвати вченою людиною.

Відповідь слід шукати швидше у рядках на зразок: «Тепер же, коли я бачу, що ти разом зі мною захоплюєшся літературою греків (в якій мірі я їх ціную, мені нема потреби говорити тобі) (...), то в моїй душі утверджується така любов до тебе, яка зростає з кожним днем (...)» [16, с.225]. У третьому зі збережених листів до М. Ковалинського, де наставник побивається, що юнак не має змоги вивчати давньогрецьку мову, він заявляє прямо: «Май на увазі, що найкращим доказом твоєї любові до мене буде твоя любов до грецьких муз, і якщо тобі дорога наша любов, то знай, що вона буде тривати доти, поки ти будеш шанувати добродієність і *еллінську літературу*». [16, с.223].

Дослідити причини такої однозначної переваги дуже важливо. Перші спроби приступитися до питання, чому з-поміж двох класичних мов на загальне саме латинській надаються переваги в Україні, були зроблені Д.Чижевським, який акцентував на тому, що навіть українські ортодоксальні богослови цитують грецьких отців Церкви латиною; щодо Сковороди вчений зазначає: «Можемо лише сказати, що він міг читати грецьких авторів. Але навіть Плутарха він перекладає з латини» [19, с.53], однак він не вдається у подальше вивчення цього питання, залишаючи поле досліджень для наступників. Бо, як бачимо із наведених раніше цитат, філологічні уподобання мислителя – на боці давньогрецької мови. Однак існує думка, що, закликаючи М.Ковалинського опанувати давньогрецьку, наставник прагнув реалізувати власну мрію у своєму учневі.

За спостереженням Д.Чижевського, латинська література на середину XVIII ст. – усе ще звичайна, щоденна лектура освіченого українця, при тому читачі не розрізняли античної та новолатинської літератури: «поруч з Горацієм читають Сарбевського, поруч з Титом Лівієм – Пуффендорфа». Сучасна українська дослідниця О.Ситько [15, с.334] пояснює це тим, що тогочасний український читач сприймав латиномовний дискурс саме як латинський універсум, не поділяючи його за епохами або іншими (зокрема, мовностильовими) відмінностями. Це свідчить про сприйняття латини як особливого цивілізаційного явища, яке універсуалізує й синтезує в собі весь європейський інтелектуальний контекст [21].

З'ясування специфіки тогочасного мовного різноманіття передбачає врахування і когнітивного аспекту: в староукраїнський період вважалося, що причини речей можна пізнати засобами досконалої мови (відлуння міфологічних уявлень про те, що дізнавшись ім'я, заволодієш предметом). Звідси – підвищена увага до слова, зокрема, його внутрішньої форми, намагання осягнути глибини змісту через етимологізування, потребу зіставляти слова різних мов – слов'янських, класичних та нових європейських. З погляду мовної свідомості Г.Сковороди, котра значною мірою відбиває і мовну свідомість староукраїнської еліти, мова його творів – не хаос, як може здатися з відстані часу, тим більше – без належної філологічної підготовки, а цілісний соціокультурний феномен [10, с.9].

Негативне ставлення до новолатинської літератури у пост-ренесансну добу ґрунтувалося на тому, що, починаючи з доби романтизму, митці захоплюються культурою простонароду, а латинська не належала до мов, зрозумілих народові, ба більше, власне завдяки їй окреслювалося коло освіченої еліти. Твердження Т.Шевченка: «А Бернес усе ж поет народний і великий. І наш Сковорода був би таким, якби на нього не мала впливу латинь», – яскраве підтвердження такого негативного ставлення. У пізніші часи на заваді вивченню латиномовної спадщини Г.Сковороди стало небажання визнавати існування української шляхти та її субкультури, однією з мов якої була латина. Незрозуміло тільки, чому і сьогодні ми не спостерігаємо належного наукового зацікавлення латиномовними творами Г.Сковороди – попри визнання, що латина стала «органічною частиною не лише його творчості, а й усього світосприйняття, напевно, навіть життя, долі» [1, с.23].

Список використаних джерел

1. Барабаш Ю. Вибрані студії. Сковорода. Гоголь. Шевченко / Ю. Барабаш. – К. : Академія, 2007. – 744 с.
2. Безбородько Н. И. Ученая латынь на Украине / Н. И. Безбородько // Вопросы языкознания. – 1978. – № 11–12. – С. 85–92.
3. Безбородько Н.И. Язык латинских трактатов украинских философов XVII ст.: автореф. дис. ... доктора филол. наук / Н.И.Безбородько. – Днепропетровск. – 1972. – 54 с.
4. Белянин В. И. Психолінгвістика / В. И. Белянин. – М. : Флінта, 2008. – 185 с.
5. Дьячок М. Т. Вариативность принципов транслитерации латинских слов в русской традиции начала XVII в. / М. Т. Дьячок, В. В. Шаповал // Лексическая и фразеологическая семантика языков народов Сибири. – Новосибирск, 1987. – С. 54–62.
6. Ісаєвич Я. Д. Мовний код культури / Я. Д. Ісаєвич // Вісн. НАН України. – 2000. – № 3. – С. 41–54.
7. Ключевский В. О. Сочинения: в 3-х т. Т. 3/ В. О. Ключевский. – М., 1957. – 390 с.
8. Корж Н. Место и особенности латинского языка в творчестве Г.Сковороды: дисс. ... канд. филол. наук / Н. Корж. – Х., 1955. – 270 с.
9. Кримський С. Б. Архетипи української культури / С. Б. Кримський // Вісник НАНУ. – 1998. – № 7-8. – С. 74–87.
10. Гнатюк Л. Мова Григорія Сковороди: хаос чи система? / Л. Гнатюк // Культура слова. – Вип. 64. – 2004. – С. 3–9.
11. Микитенко Ю. О. Антична спадщина і становлення нової української літератури / Ю. О. Микитенко. – К. : Наукова думка, 1991. – С.57–58.
12. Миронова В. М. Граматичні особливості латинської актової мови XV–XVI ст. в Україні: автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 1999. – 16 с.
13. Новлянская М. Г. Даниил Готлиб Мессершмидт / М. Г. Новлянская. – Л., 1970.
14. Савчук О.М. Творчість Павла Русина з Кросна і деякі питання рецепції латинської традиції в українському віршуванні XVI–XVIII ст.: дис. ... канд. філол. наук / О.М.Савчук. – К., 1994. – 209 с.

15. Ситько О. Український новолатинський дискурс в оцінці філологічної науки ХХ ст. Рецепція Дмитра Чижевського / О. Ситько. // Наукові записки. Серія: філологічні науки. Вип. 85. – С. 327–336.
16. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів: у 2 т. / Г. С. Сковорода; [ред. кол.: В. І. Шинкарук (гол. ред.) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1973. – Т.2. – 574 с.
17. Сухомлинов О. М. Культурні пограниччя: новий погляд на стару проблему. Монографія / О. М. Сухомлинов – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток Лтд», 2008. – 212 с.
18. Чижевський Д. І. Антична література в старій Україні в 4 т / Д. І. Чижевський // Філософські твори / Д. І. Чижевський. – К. : Смолоскип, 2005. – Т. 3. – 256 с.
19. Чижевський Д. І. Історія української літератури. Від початків доби до реалізму / Д. І. Чижевський. – [2 вид.]. – Тернопіль, 1994. – 238 с.
20. Шевельов. Ю. Попередні зауваги до вивчення мови та стилю Сковороди // Записки Наукового товариства імені Шевченка / Ю. Шевельов // Праці Філологічної секції. – Львів, 2000. – Том ССXXXIX. – С. 177–211.
21. <http://medievalist.org.ua/statti/ukraienskij-novolatinskij-diskurs-v-ocinci-filologicnoie-nauki-xx-st-recepacia-dmitra-cizevskogo>

Стаття надійшла до редакції 11 лютого 2011 року